

Kompetence: chybějící článek ve vysvětlení mzdové diferenciaci v České republice?

Jiří Večerník, Martina Mysíková a Petr Matějů

**Konference „Lidský kapitál a investice do vzdělání“
Vysoká škola finanční a správní, 10. října 2013**

Tři části příspěvku

- 1. Historický a komparativní kontext (Jiří Večerník)**
- 2. Regresní analýza dat PIAAC (Martina Mysíková)**
- 3. Strukturní model na základě dat PIAAC (Petr Matějů)**

1. Historický a komparativní kontext

1. Jak se měnila mzdová diference u nás po roce 1989?
2. Jaká je situace dnes v porovnání s ostatními evropskými zeměmi?

Národní data vyhovující, mezinárodní poněkud inkonzistentní (Eurostat, OECD).

Primární zdroje jsou šetření mezd u firem a v domácnostech:

- ***Structure of Earnings Survey (SES)*** – šetření Eurostatu se 4-letou periodicitou – z vlny 2006 publikováno nedostatečně, z vlny 2010 do dnešní doby nic.
- ***EU-Statistics on Income and Living Conditions (EU-SILC)*** – každoroční šetření Eurostatu od roku 2005 – na rozdíl od příjmů domácností o výtělcích osob nepublikováno nic.

Mzdové rozpětí se v ČR po roce 1989 radikálně zvětšilo

Šetření a ukazatel	1989	1993	1997	2002	2007	2010	2011
Šetření u firem:							
Decilový poměr D9/D1	2,45	2,74	2,82	2,99	3,11	3,50	3,50
Poměr 10:1	3,66	4,70	4,96	5,53	.	.	
Šetření v domácnostech:							
Decilový poměr D9/D1	2,39	2,68	3,06	2,87	3,00	3,05	3,04
Poměr 10:1	3,21	3,58	4,82	4,42	4,95	5,22	5,11
Koeficient Gini	0,18	0,23	0,26	0,26	0,26	0,26	0,26
Údaj ze šetření v domácnostech v procentech údaje šetření u firem:							
Decilový poměr D9/D1	98	98	109	96	96	87	87
Poměr 10:1	88	76	97	80	.	.	

Zdroj: Mzdová šetření, Mikrocensy 1989-2002 a Životní podmínky 2008, 2011, 2012.

Mzdové rozdíly jsou dnes v ČR obdobné jako ve vyspělých zemích EU

- Podle ukazatele D9/D1 (SES, EU-SILC) je rozpětí u nás dnes na stejné úrovni jako ve Francii, Rakousku, Itálii nebo Nizozemsku.
- Větší rozdíly než u nás jsou např. v Německu, Velké Británii, Španělsku a Portugalsku.
- Naopak menší rozdíly jsou ve skandinávských zemích.
- V ostatních tranzitivních zemích EU (Polsko, Maďarsko, Slovensko, Slovinsko, Bulharsko, Rumunsko) jsou rozdíly větší než u nás.

Také determinace mzdových rozdílů se zásadně proměnila

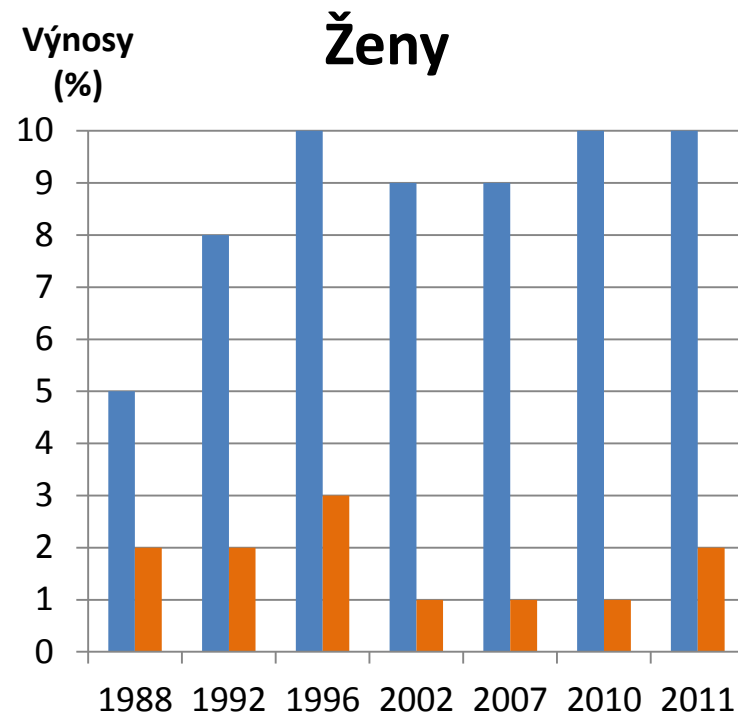
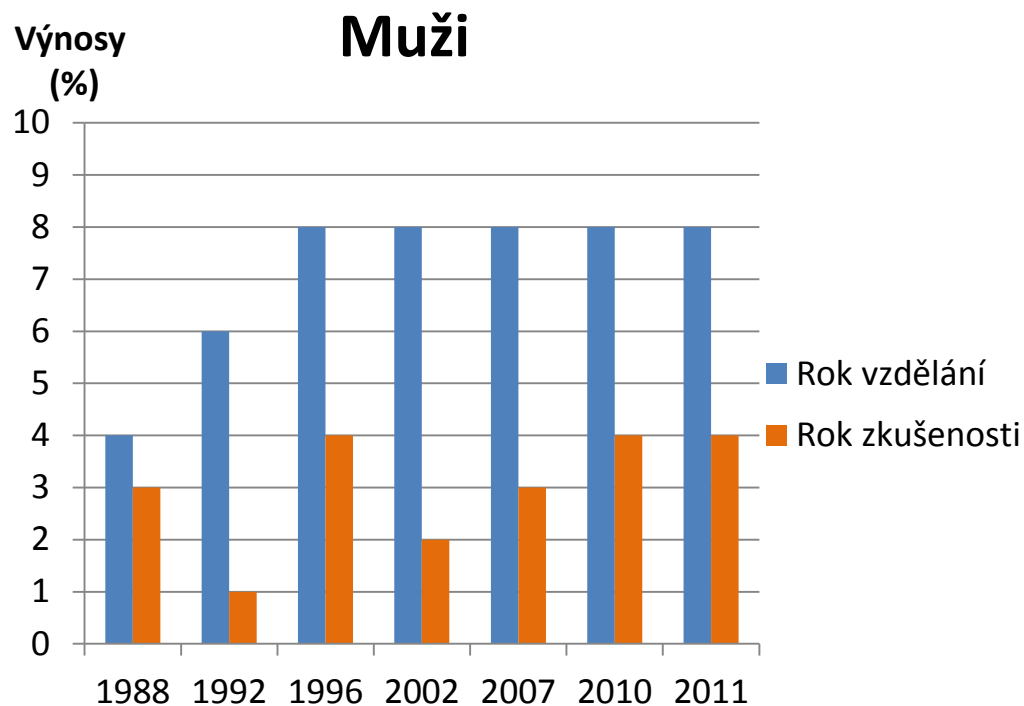
- Určující faktory
    - Do roku 1989 – rozhodující pohlaví
    - Po roce 1989 – vzdělání
  - Pohlaví: 1988 - 28 % variance výdělků; 2010 - 9 %
  - Vzdělání: 1988 - 11 % variance, 2010 - 22 %
  - Věk: 1988 - 6 % variance výdělků, 2010 - 2 %
- zhodnocování lidského kapitálu**

Návratnost vzdělání ve mzdě se v 90. letech zdvojnásobila

	1988	1992	1996	2002	2007	2010	2011
Muži							
(Konstanta)	7,33	7,34	8,02	8,53	8,76	8,69	8,75
Roky vzdělání	0,04	0,06	0,08	0,08	0,08	0,08	0,08
Roky zkušenosti	0,03	0,01	0,04	0,02	0,03	0,04	0,04
Zkušenost ² /100	-0,07	-0,05	-0,08	-0,04	-0,07	-0,07	-0,07
R ²	0,26	0,23	0,28	0,22	0,25	0,28	0,29
Ženy							
(Konstanta)	6,90	6,95	7,61	8,19	8,41	8,40	8,40
Roky vzdělání	0,05	0,08	0,10	0,09	0,09	0,10	0,10
Roky zkušenosti	0,02	0,02	0,03	0,01	0,01	0,01	0,02
Zkušenost ² /100	-0,04	-0,03	-0,05	-0,02	-0,03	-0,02	-0,04
R ²	0,28	0,27	0,27	0,22	0,27	0,29	0,28

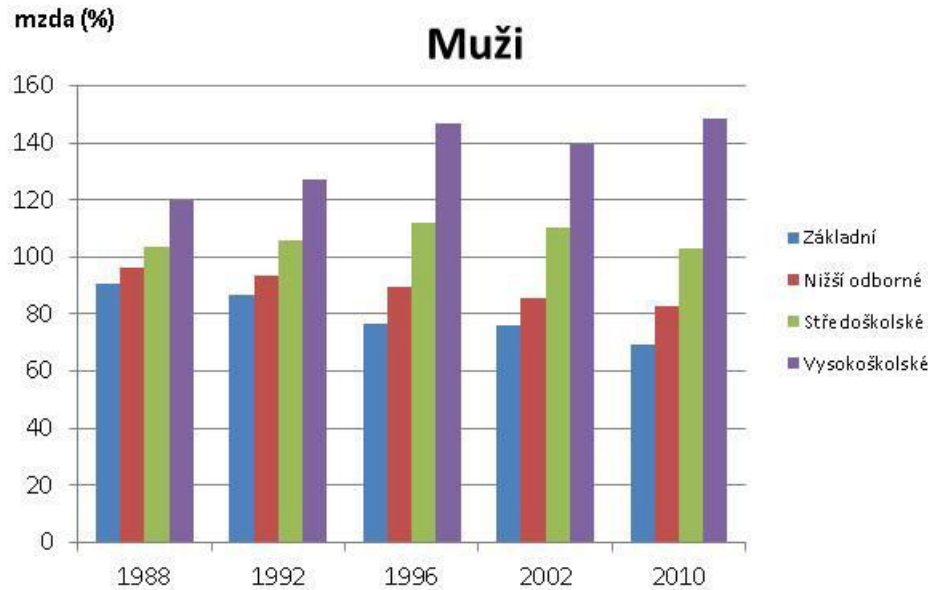
- míra návratnosti vzdělání u mužů i žen se zdvojnásobila, při snížení vlivu pracovní zkušenosti
- vliv vzdělání na mzdu je u žen vyšší, vliv délky pracovní zkušenosti nižší

Výnosy jednoho roku vzdělání a zkušenosti

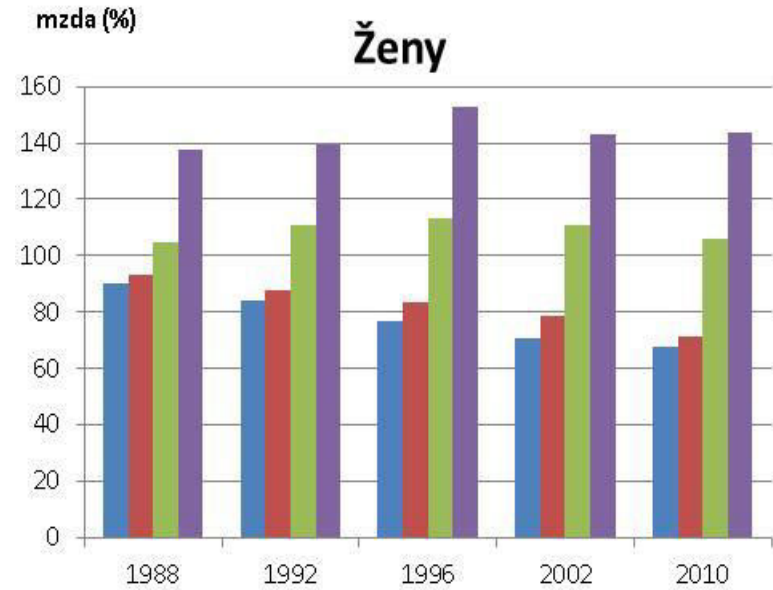

Mzdy podle pohlaví a vzdělání v letech 1988-2010 (% průměru)

Z ↓ o 20 pp
NO ↓ o 14 pp
SŠ ▪
VŠ ↑ o 28 pp

Z ↓ o 22 pp
NO ↓ o 22 pp
SŠ ▪
VŠ ↑ o 6 pp

Rozdíly mezd osob se základním a VŠ vzděláním u nás v rámci EU značné

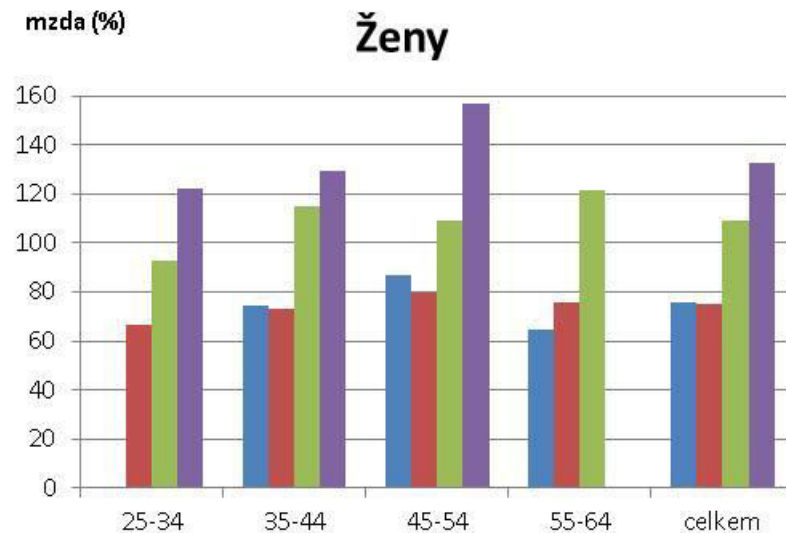
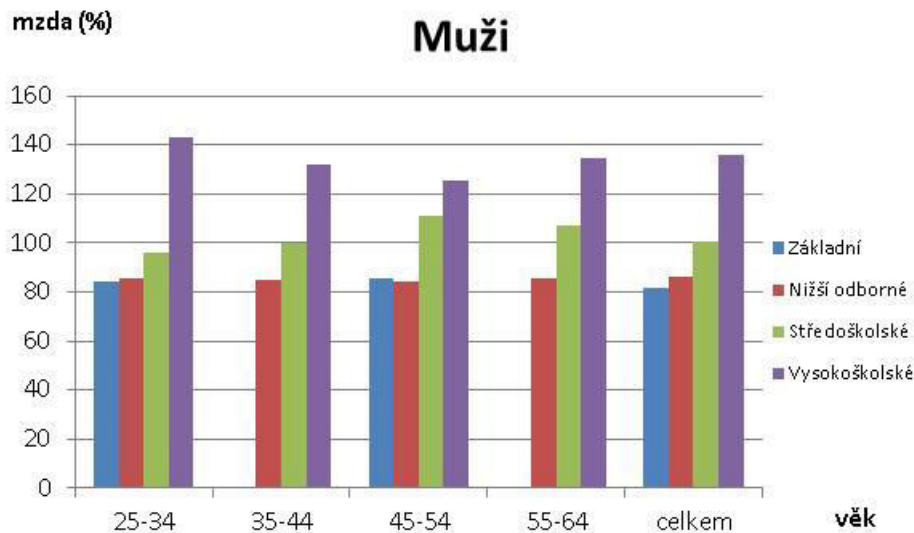
- Toto rozpětí je podle SES je 2,1 a podle EU-SILC 2,4 – nacházíme se mezi Rakouskem a Velkou Británií.
  - Větší rozdíly jsou v Německu a Švýcarsku.
  - Menší rozdíly jsou ve skandinávských zemích, ale také ve Francii, Belgii, Itálii a Španělsku.
  - V ostatních tranzitivních zemích EU - Bulharsko, Maďarsko, Polsko, Rumunsko, Slovensko, Slovinsko - jsou rozdíly ještě o něco větší než u nás (podle SES).
- *Jde o charakteristiku tranzitivních zemí?*

2. Data šetření PIAAC a jejich regresní analýza (Martina Mysíková)

PIAAC – zjišťování mezd

- Hrubá mzda před odvodem daní, zdravotního a sociálního pojištění
- Započítávají se i odměny za práci přesčas, pravidelné prémie, spropitné či provize
- Nezapočítávají se roční prémie
- Možnost uvést hodinový, denní, týdenní, dvoutýdenní, měsíční nebo roční příjem
- Případně kategorie: méně než 12000; 12001-16000; 16001-21000; 21001-28000; 28001-37000; více než 37000
- Analýza: zaměstnanci pracující na plný úvazek ve věku 20-64 let (2025 respondentů)
- **Všechny informace přepočteny na hrubé měsíční mzdy**

Mzdy podle pohlaví, věku a vzdělání (v % průměru)

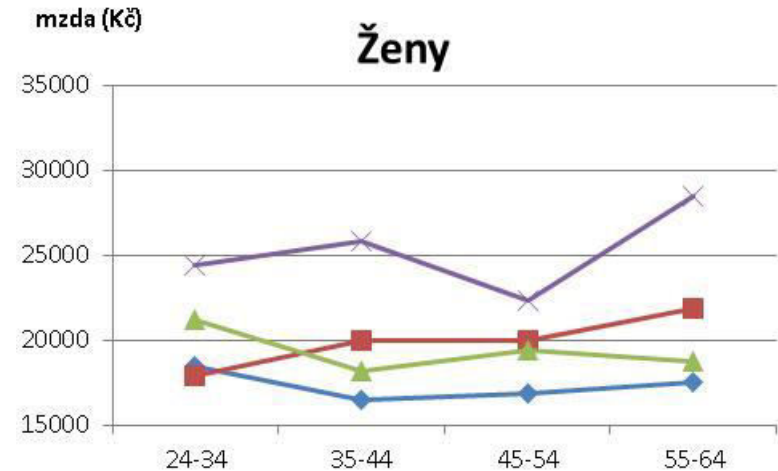
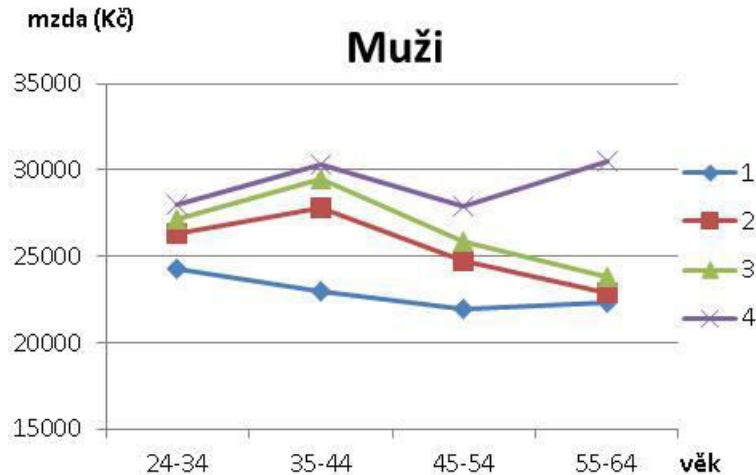

Zdroj: PIAAC

Faktory mzdy: PIAAC vs. SIALS (1998)

- SIALS – 6,5 % vysvětlené variance
  1. Dokumentová gramotnost – nejsilnější vliv
  2. Čtenářská gramotnost
  3. Kvantitativní gramotnost – nejslabší vlivVšechny kompetence daleko silnější vliv u žen
- PIAAC – silnější vliv: 11 %
  1. Numerická gramotnost – nejsilnější vliv
  2. Čtenářská gramotnost
  3. Kompetence k řešení problémů v prostředí informačních technologií (pouze část respondentů) – nejslabší vliv

Mzdy podle úrovně kompetencí

Poznámka: Označení kategorií kompetencí: 1 – nízká numerická a čtenářská, 2 – nízká numerická a vysoká čtenářská, 3 – vysoká numerická a nízká čtenářská, 4 – vysoká numerická a čtenářská.

- 4 – vysoká numerická a čtenářská – nejvyšší mzdy
- 1 – nízká numerická a čtenářská – nejnižší mzdy
- Muži: 3 – vysoká numerická a nízká čtenářská – vyšší mzdy než 2
- Ženy: 2 – nízká numerická a vysoká čtenářská – vyšší mzdy než 3

Regresní analýza – Model 1

	Model 1
(Konstanta)	9,015***
Literární/100	0,116***
Numerická/100	0,228***
Žena	
Střední škola	
Vysoká škola	
Roky zkušenosti	
Roky zkušeností ² /100	
Soukromý sektor	
Veřejný sektor	
Počet let v zaměstnání	
Počet let v zaměstnání*2	
Vedoucí pozice	
Smlouva na dobu neurčitou	
Nižší kvalifikace	
Vyšší kvalifikace	
Praha	
Používání počítače	
R ²	0,113

- **100 bodový nárůst čtenářské kompetence → 11,6% nárůst mzdy**
- **100 bodový nárůst numerické kompetence → 22,8% nárůst mzdy**
- **R² pouze 11,3 %**

Regresní analýza – Model 2

	Model 1	Model 2
(Konstanta)	9,015***	9,199***
Literární/100	0,116***	0,141***
Numerická/100	0,228***	0,172***
Žena		-0,221***
Střední škola		
Vysoká škola		
Roky zkušenosti		
Roky zkušenosti ² /100		
Soukromý sektor		
Veřejný sektor		
Počet let v zaměstnání		
Počet let v zaměstnání*2		
Vedoucí pozice		
Smlouva na dobu neurčitou		
Nižší kvalifikace		
Vyšší kvalifikace		
Praha		
Používání počítače		
R ²	0,113	0,184

- Ženy – o 22 % nižší mzda
- R² vzrostlo na 18 %
- Čtenářská kompetence ↑
- Numerická kompetence ↓
- U žen větší vliv numerické kompetence (kterou mají průměrně nižší než čtenářskou)
- U mužů větší vliv čtenářské kompetence (kterou mají průměrně nižší než numerickou)

Regresní analýza – Model 3

	Model 1	Model 2	Model 3
(Konstanta)	9,015***	9,199***	9,406***
Literární/100	0,116***	0,141***	0,105**
Numerická/100	0,228***	0,172***	0,024
Žena		-0,221***	-0,262***
Střední škola			0,210***
Vysoká škola			0,420***
Roky zkušenosti			0,017***
Roky zkušenosti ² /100			-0,000***
Soukromý sektor			
Veřejný sektor			
Počet let v zaměstnání			
Počet let v zaměstnání*2			
Vedoucí pozice			
Smlouva na dobu neurčitou			
Nižší kvalifikace			
Vyšší kvalifikace			
Praha			
Používání počítače			
R ²	0,113	0,184	0,300

- **Individuální charakteristiky – R² 30%**
- **Vliv numerické kompetence nevýznamný (numerická kompetence úzce spojena se vzděláním)**
- **Vliv čtenářské kompetence významný, ale nižší**

Regresní analýza – Model 4

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
(Konstanta)	9,015***	9,199***	9,406***	9,277***
Literární/100	0,116***	0,141***	0,105**	0,038
Numerická/100	0,228***	0,172***	0,024	0,015
Žena		-0,221***	-0,262***	-0,198***
Střední škola			0,210***	0,149***
Vysoká škola			0,420***	0,336***
Roky zkušenosti			0,017***	0,010***
Roky zkušenosti ² /100			-0,000***	-0,000***
Soukromý sektor				0,158**
Veřejný sektor				0,176**
Počet let v zaměstnání				0,008***
Počet let v zaměstnání*2				-0,000
Vedoucí pozice				0,117***
Smlouva na dobu neurčitou				0,089***
Nižší kvalifikace				0,053**
Vyšší kvalifikace				-0,099***
Praha				0,181***
Používání počítače				
R ²	0,113	0,184	0,300	0,505

- Pracovní charakteristiky (včetně ISCO a NACE)
- R² 51 %
- Obě kompetence nevýznamné
- Efekt vzdělání slabší
- Vyšší než vzdělání vyžadované v současném zaměstnání – negativní vliv
- Nižší vzdělání než vyžadované – pozitivní vliv

Regresní analýza – Model 5

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5
(Konstanta)	9,015***	9,199***	9,406***	9,277***	9,275***
Literární/100	0,116***	0,141***	0,105**	0,038	0,045
Numerická/100	0,228***	0,172***	0,024	0,015	0,008
Žena		-0,221***	-0,262***	-0,198***	-0,191***
Střední škola			0,210***	0,149***	0,126***
Vysoká škola			0,420***	0,336***	0,303***
Roky zkušenosti			0,017***	0,010***	0,01***
Roky zkušenosti ² /100			-0,000***	-0,000***	-0,000***
Soukromý sektor				0,158**	0,149*
Veřejný sektor				0,176**	0,168*
Počet let v zaměstnání				0,008***	0,008**
Počet let v zaměstnání*2				-0,000	-0,000
Vedoucí pozice				0,117***	0,106***
Smlouva na dobu neurčitou				0,089***	0,074***
Nižší kvalifikace				0,053**	0,037
Vyšší kvalifikace				-0,099***	-0,088***
Praha				0,181***	0,183***
Používání počítače					0,104***
R ²	0,113	0,184	0,300	0,505	0,512

- **Používání počítače – kladný vliv**
- **R² 51 %**
- **Pokles vlivu ostatních faktorů (vzdělání, vedoucí pozice)**

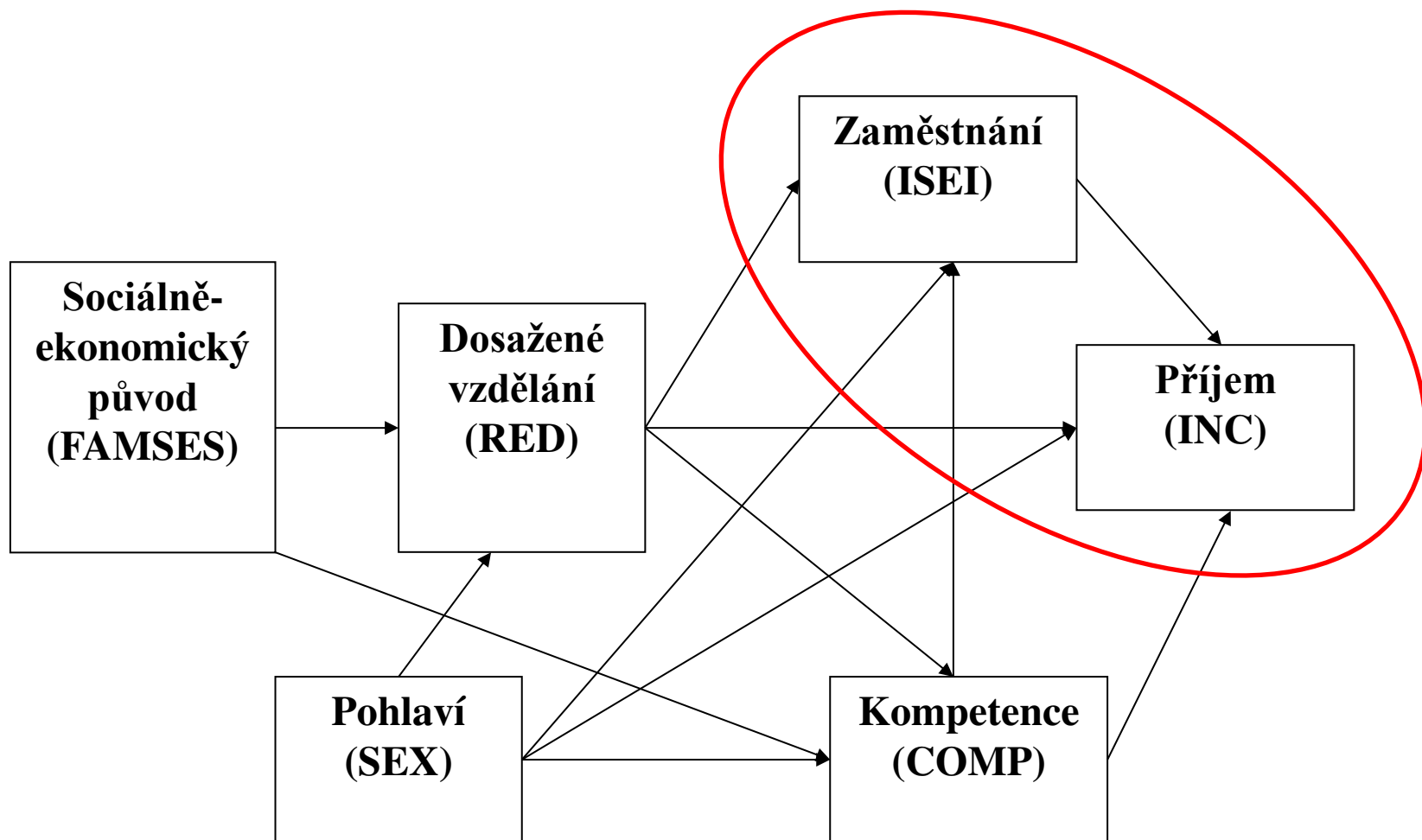
Shrnutí regresní analýzy

- Kompetence mají na výdělek značný vliv, avšak před zahrnutím dalších proměnných, především vzdělání.
- U žen mají větší vliv numerické kompetence (kterou mají průměrně nižší než čtenářskou).
- U mužů je větší vliv čtenářské kompetence (kterou mají průměrně nižší než numerickou) na mzdu.
- Nejvíce působí kumulace čtenářské a numerické kompetence.
- **S ohledem na úzkou provázanost kompetencí a vzdělání je třeba aplikovat komplexnější přístup k celku vztahů, kterým je strukturní analýza.**

3. Strukturní model formování a zhodnocování kompetencí (Petr Matějů)

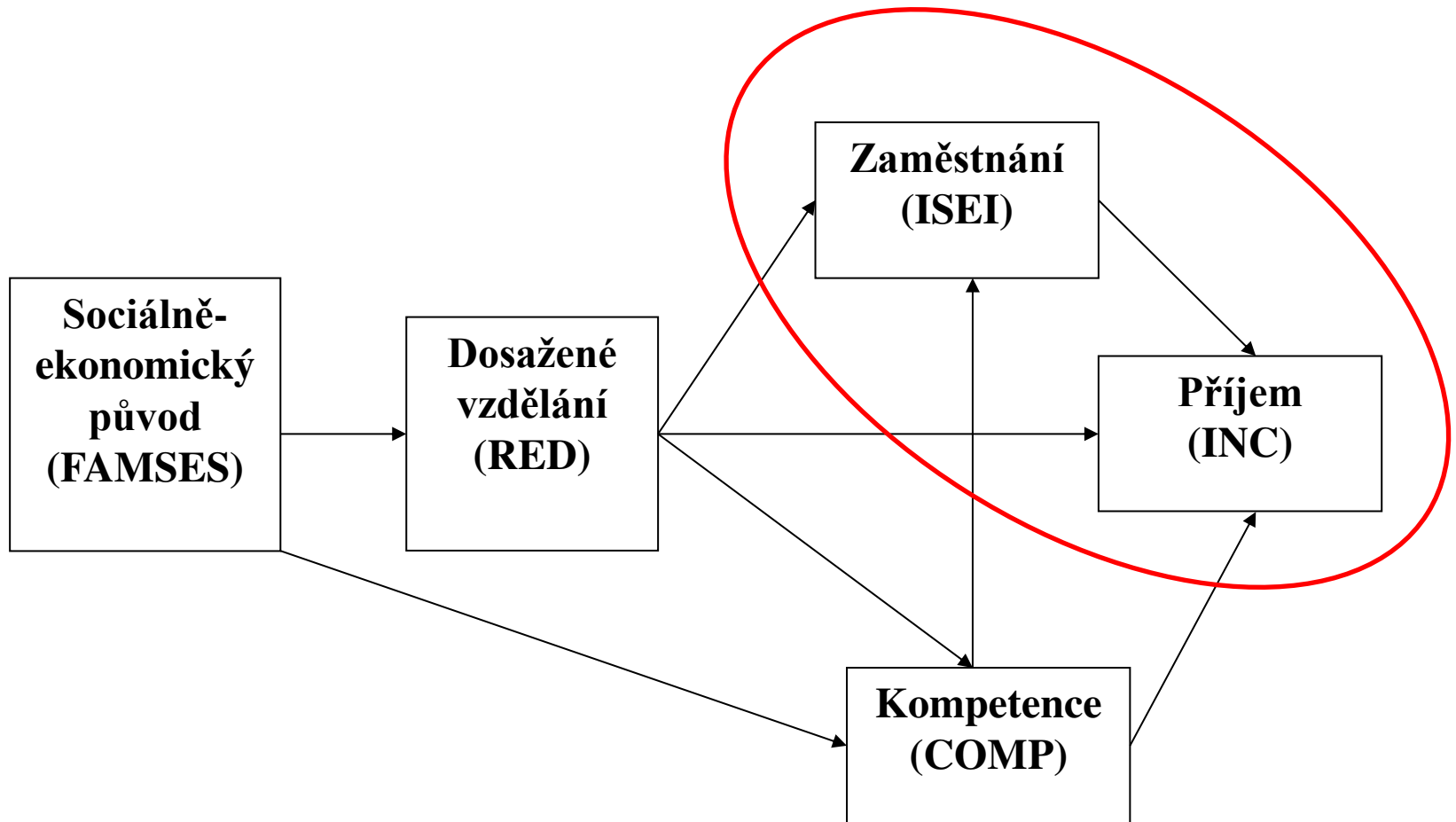
Rozšířený model formování a zhodnocování kompetencí.

Celá ekonomicky aktivní populace.

Rozšířený model formování a zhodnocování kompetencí.

Model aplikovaný odděleně na muže a ženy.

Strukturní model pro celou EA populaci

(změny koeficientů v souvislosti s věkem)

Efekt	Věková skupina			
	20 - 29	30 - 39	40 -49	50 a více
SEX ⇒ RED	0.230	0.136	0.061	0.019
FAMSES ⇒ RED	0.413	0.397	0.371	0.375
SEX ⇒ COMP	-0.113	-0.196	-0.156	-0.152
RED ⇒ COMP	0.471	0.465	0.467	0.520
FAMSES ⇒ COMP	0.170	0.111	0.118	0.062
SEX ⇒ ISEI	0.095	0.016	0.087	0.175
RED ⇒ ISEI	0.449	0.544	0.634	0.666
COMP ⇒ ISEI	0.126	0.174	0.064	0.071
FAMSES ⇒ ISEI	0.110	0.055	0.060	0.034
RED ⇒ INC	0.000	0.195	0.120	0.194
ISEI ⇒ INC	0.389	0.286	0.319	0.315
SEX ⇒ INC	-0.252	-0.411	-0.288	-0.304
COMP ⇒ INC	0.070	0.060	0.130	0.036

Hlavní závěry ze strukturních modelů

pro celou EA populaci

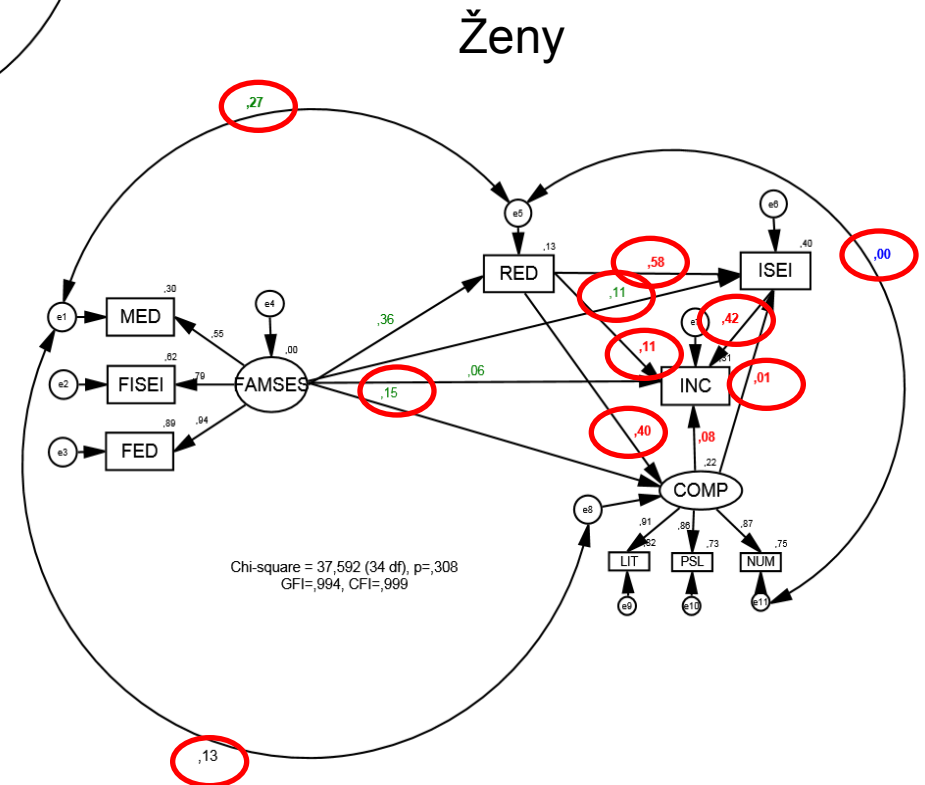
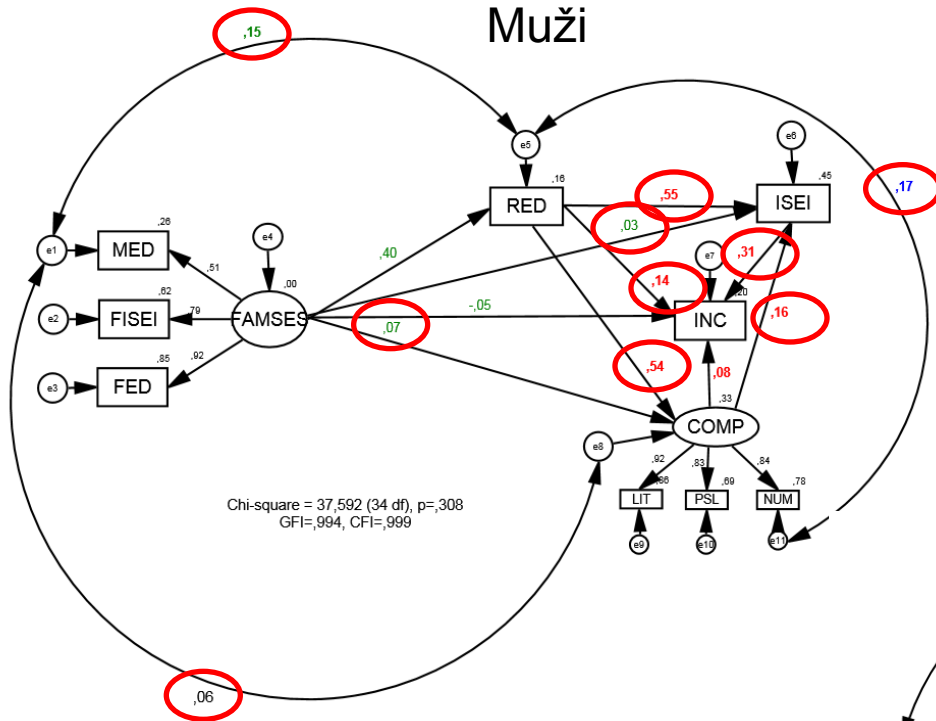
- Kromě základního „stratifikačního zřetězení“ (vzdělání → zaměstnání → příjem) se prosazuje
  - silný vliv vzdělání na úroveň kompetencí
  - silný přímý vliv vzdělání na příjem
  - ale přímé zhodnocení kompetencí v získání zaměstnání s vyšším sociálně-ekonomickým statusem nebo ve výši výdělků je velmi slabé (tento poměrně překvapivý závěr neplatí pro všechny věkové skupiny).
- Klíčové je ovšem potvrzení existence velkých rozdílů mezi muži a ženami – vrchol ve věku 30 až 39 let !
- Tento závěr koresponduje s poměrně silným poklesem úrovně kompetencí u žen ve stejném období (30 – 39 let)

Hlavní závěry ze strukturního modelu

pro celou EA populaci

- Nepřehlédnutelný je **nulový přímý vliv vzdělání na výdělek v nejmladší kohortě**. Až v kohortě 30-39 let se tento vliv dostává k úrovni odpovídající zhruba 11 % příjmového nárůstu za každý další stupeň vzdělání (vyučení, maturita, vysoká škola).
- **Přímý vliv SES zaměstnání na výdělky je naopak nejvyšší na počátku pracovní kariéry** (obsazení profesní pozice ovlivní výdělek téměř bez prodlení a navíc silně, zatímco samotné vzdělání se jako faktor výdělku prosazuje až v pozdějším věku).
- Přímý vliv kompetencí na výdělek je s výjimkou jedné kohorty (40-49 let) zanedbatelný.

Strukturní model odděleně pro muže a ženy

Strukturní model odděleně pro muže a ženy

Efekt	Muži	Ženy
FAMSES $\Rightarrow$ RED	0,400***	0,363***
RED $\Rightarrow$ COMP	0,539***	0,396***
FAMSES $\Rightarrow$ COMP	0,072***	0,150***
RED $\Rightarrow$ ISEI	0,552***	0,578***
COMP $\Rightarrow$ ISEI	0,157**	0,005
FAMSES $\Rightarrow$ ISEI	0,033**	0,111**
RED $\Rightarrow$ INC	0,141*	0,110*
ISEI $\Rightarrow$ INC	0,307***	0,420***
COMP $\Rightarrow$ INC	0,080	0,076

Zdroj: PIAAC.

Hlavní závěry ze strukturních modelů

pro muže a ženy

- Vliv sociálně-ekonomického statusu výchozí rodiny na kompetence je u žen zřetelně silnější než u mužů.
- U mužů se vliv sociálního původu na kompetence prosazuje silněji prostřednictvím dosaženého vzdělání.
- Ačkoliv souhrnný vliv sociálního původu na celkovou úroveň kompetencí je u mužů a žen stejný, utváří se odlišně: **zatímco ženy poněkud silněji „kapitalizují“ rodinné prostředí, muži více zhodnocují následné vzdělávání.**
- Přímý vliv kompetencí na sociálně-ekonomický status zaměstnání (COMP $\Rightarrow$ ISEI) u žen je mnohem slabší než u mužů, přičemž u žen je naopak silnější vliv formálního vzdělání na zaměstnání (RED $\Rightarrow$ ISEI).

Hlavní závěry ze strukturních modelů

pro muže a ženy

- Determinace výdělků všemi proměnnými zahrnutými do modelu je u žen vyšší než u mužů.
- Přímý vliv kompetencí na výdělek je ovšem v případě obou pohlaví zanedbatelný.

Shrnutí

- Analýza dat PIAAC v širším kontextu vztahů sice potvrzuje **silné příjmové znevýhodnění žen** ...
- ... současně ale ukazuje na **narůstající znevýhodnění mužů v přístupu k vyššímu vzdělání**.
- Při stejných charakteristikách jsou výdělky žen nižší než výdělky mužů, přičemž platové znevýhodnění žen se pohybuje v rozmezí 20-30 %.
- V historickém čase jsou muži stále více znevýhodňováni v přístupu k vyššímu vzdělání ...
- .... pakliže ho však dosáhnou, odnášejí si z něho ve srovnání se ženami poněkud lepší „výbavu“ měřitelných kompetencí.

Shrnutí

- Jak formování kompetencí, tak jejich kapitalizace v náročnějším zaměstnání a vyšším výdělku neprobíhá u mužů a žen podle stejných vzorců.
- **Ženy ve srovnání s muži lépe zhodnocují kulturní kapitál výchozí rodiny a silněji u nich působí „askriptivní“ (poziční) mechanismy.**
- To se u žen projevuje ve slabším vlivu vzdělání na kompetence i na výdělek, a také ve slabším vlivu kompetencí na sociálně-ekonomický status zaměstnání, který je kompenzován silnějším vlivem statusu zaměstnání na výdělek.
- Výsledky naznačují, že **u mužů jsou při celkově slabší determinaci výdělků silněji vyvinuté „zásluhové“ mechanismy:** vzdělání silněji působí na kompetence (zejména numerické gramotnosti), na SES zaměstnání i na výdělek, zatímco vliv SES zaměstnání na výdělek je u mužů slabší než u žen.

Děkujeme za pozornost